

TEMA: Hållbar inkludering

En väg till ett hållbart samhälle?

Inkluderingsuppdraget är grundat i politiska viljeyttringar och visioner som ska omsättas i praktiken för att erbjuda alla barn, elever och studenter lika möjligheter att utvecklas och lära. Samtidigt förekommer begreppet inkludering inte explicit i styrdokument, utan skrivs ofta fram på andra sätt. Inkluderingsarbete är således ett område som är tolkningsbart, värdegrundsdrevet och tenderar att utgöra både metod och mål i undervisningen. Avsikten med detta temanummer är att åskådliggöra aspekter av hållbarhet i inkluderingsfrågan genom att belysa olika aspekter av inkludering. Förhoppningen är att artiklarna ska kunna stimulera kunskapsbildning och bidra till att initiera en välbehövlig och nyanserad diskussion om inkluderingsens när, var, hur och varför. Svensk skola ska arbeta för inkludering och bedriva en verksamhet som håller hög kvalitet och likvärdighet för alla elever. Detta stipuleras i styrande dokument som gäller skolan och vilar på internationella konventioner som Sverige ratificerat. Några konventioner som kan nämnas är UNESCO:s Salamancadeklaration, Förenta nationernas (FNs) konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättningar och Barnkonventionen. Barnkonventionen är svensk lag sedan 1 januari 2020. Inkluderingsfrågan har blivit särskilt intressant mot bakgrund av FN:s Globala mål för hållbar utveckling, där länder förväntas ha en styrning som leder till att marginaliserade grupper blir alltmer inkluderade och engagerade i samhället. Inkludering skrivs således fram som ett medel för att nå flera av hållbarhetsmålen. Det fjärde målet handlar specifikt om utbildning och syftar till en utbildning som håller likvärdig kvalitet och är inkluderande. I detta ingår att elever ska ha lika tillgång till utbildning och tillgängliga lärmiljöer som leder till lärande (FN 2015).

Anette Bagger är biträdande lektor i pedagogik med inriktning specialpedagogik vid Örebro universitet. E-post: anette.bagger@oru.se

Anna Öhman är lektor i pedagogik med inriktning specialpedagogik vid Örebro universitet. E-post: anna.ohman@oru.se

Forskningsmiljön *Specialpedagogik, utveckling och lärande (SPecUL)* arrangerar årligen nationella konferenser på temat inkludering. Under 2019 års konferens etablerades kontakt med potentiella författare inför detta temanummer. Syftet med konferensen är att skapa en mötesplats mellan professioner som kan belysa inkludering som den politiska och utbildningsvetenskapliga fråga det är. Genom en sådan mötesplats kan frågan om hur inkludering bidrar till, eller är del i, en hållbar utveckling problematiseras och kunskapsbildning ske. Kunskapsbildning om inkludering som hållbarhetsfråga behövs i synnerhet sedan debatten om inkludering nyligen hettat till. Detta har ett starkt samband med regeringsbildningen som följde efter valet 2018 och som föregicks av en sakpolitisk överenskommelse mellan de partier som bildade regering. Denna Januariöverenskommelse gäller partisamarbete på elva områden, varav skolan är ett. Under den femtioandra punkten sägs det att: ”inkluderingen har gått för långt” i samband med frågan om att ge elever rätt stöd i tid. I samhällsdebatten har uttryck som ”inkluderingshysteri” ställts mot frågor som rör allas lika värde och en skola för alla. De argument och ståndpunkter som florerar blir särskilt besvärande när den innebörd som politik och samhälle tillskriver inkluderingsbegreppet och de effekter detta får inte belysts och studerats. Inkluderingsbegreppet förekommer inte i skolans styrdokument och blir därför utmanande att utgå från i visionsarbete och att arbeta med. De specialpedagogiska yrkesroller som ofta bär det skolutvecklinguppdrag som inkludering innefattar, saknas dessutom i skollagen som en lagstadgad del av elevhälsan. Ballard (2013) har sammanfattat inkluderings syfte och effekter på följande sätt:

Inclusion implies that someone has been excluded and that some are able to prevent others from participation in significant community, economic and political activities. The processes of inclusion and exclusion reflect ideas about how the world is to be seen and understood, about who is to be attended to and who ignored, and about how institutions are to be organised. Change towards more inclusive and socially just arrangements requires serious interrogation of the ideas informing policy and practice and critical analysis of the cultural beliefs and values from which ideas derive their influence and power (Ballard 2013, s 762).

Med utgångspunkt från Ballards text, förstår vi frågan om vem som inkluderas, eller exkluderas, i utbildning som sammanhörande med sociopolitiska förgivettaganden. Dessa förgivettaganden vilar på den bakomliggande diskurs som reglerar hur världen bör se ut, vilka som

uppmärksammas och gynnas eller ignoreras. Diskursen blir synlig i utbildningsinstitutioners strukturer och styrning och påverkar vilka som i förlängningen hindras från deltagande i samhället. Det finns goda anledningar att undersöka och synliggöra dessa förgivettaganden och strukturer. Eftersom det förekommer exkludering där grupper och individer systematiskt missgynnas eller utestängs i samhället över tid är det betydelsefullt att undersöka mekanismerna bakom inkluderingen och verka för en hållbar inkludering. Vi vill hänvisa till Bouds (2000) definition av hållbart lärande och bedömning och menar att det även omfattar hållbarhet i inkluderingsfrågan: "that meets the needs of the present and [also] prepares students to meet their own future learning needs" (Boud 2000, s 151). Hållbar inkludering handlar med denna utgångspunkt inte bara om nuet utan också att förbereda elever för att i framtiden vara inkluderade, delaktiga i samhället och aktiva i sin egen livssituation. Forskning som krävs för att åstadkomma kunskapsbildning om hållbar inkludering kan exempelvis röra relationen mellan policy, samhälle och praktik, med ett innehållsligt fokus som sträcker sig från förskolan till universitet. Med hänsyn till denna bredd, behöver forskningen om inkludering beröra kommunikationen mellan professioner, delar av samhället, tids-epoker och de kunskapsfält som format inkluderingsbegreppet. Detta krävs för att belysa vad inkludering är, och skulle kunna vara, för att bidra till ett hållbart samhälle. Centrala teman i en sådan forskning är processer av in(ex)clusion (Keary 1998, Svensson Källberg 2018), det vill säga hur inkludering hör samman med processer av exkludering.

Detta temanummer speglar en del av den forskning som pågår i Sverige om inkludering. Temanumret utgör således ett tidsdokument och de artiklar som ingår skildrar betydelsefulla aspekter av inkludering som hållbarhetsfråga. De olika artiklarna i temanumret om *Hållbar Inkludering* speglar sammanfattningsvis spänningen mellan individ och samhälle och anlägger olika perspektiv på policy och praktik i utbildningssammanhanget och på hållbar inkludering. Temanumret inleds av *Julie Allan* med en inledande kontextualisering av inkluderingsforskning genom texten INCLUSIVE EDUCATION, DEMOCRACY AND COVID-19. Julie Allan är professor i equity and inclusion vid University of Birmingham och gästprofessor vid Örebro universitet. Allan erbjuder en internationell utblick på vad inkludering för med sig och vilka möjligheter och hinder som finns. Detta beaktas utifrån ett rättighetsperspektiv och särskilt utifrån den situation som pandemin fört med sig. Nya grupper av elever har exkluderats och inkluderats och vad inkludering och exkludering är kan delvis förstås på nya sätt. Detta är en bra grund att ha med sig i den kommande läsningen. De fyra artiklar som följer tar därefter upp frågor om vad

inkludering är och kan vara på vitt skilda sätt. Artiklarna rör allt från skolmåltidens villkor, medias skildring av inkludering, skolans styrning av inkludering i matematikämnet till policy om inkluderingen av särskilt begåvade elever. Det sammanlagda kunskapsbidraget kan lämna implikationer för hur samverkan om inkludering kan förstås och genomföras på individ-, grupp-, organisations- och samhällsnivå. Perspektiv som anläggs på hållbar inkludering i temanumret består sammantaget av hur grupper av elever, elever med diagnoser eller missgynnade elever och utbildningsverksamhet positioneras i styrdokument, politiska viljeyttringar och samhällsdebatt.

Den första artikeln STRÄVAN MOT EN INKLUDERANDE SKOLMÅLTID är författad av *Sara Frödén* och *Charlotta Pettersson* vid Örebro universitet och visar på vilket sätt skolors strategier kan bidra till en inkluderande skolmåltid, där elever känner sig trygga och kan njuta av måltiden. Frödén och Pettersson har belyst detta genom att se på tre helt olika skolkontexter. Dessa hade trots sina stora skillnader tydliga gemensamma drag vad gäller vilka elever som behövde stöd och vilka situationer som var mest utmanande att få till. Artikeln skildrar samtidigt ett utvecklingsarbete med att bygga hållbara och goda miljöer för skolmåltiden. Det finns där mycket att lära av den analys som genomförts av strategier för inkludering.

I artikel två, MEDIALA DISKURSER OM INKLUDERING, genomför *Anette Bagger* och *Anne Lillvist* en diskursiv analys av hur inkluderingsbegreppet medialiserats i de fyra största nyhetstidningarna under en tioårsperiod. I artikeln framträder hur medialiseringen positionerar och bidrar till att värdera elever i behov av stöd och deras föräldrar men även skolor och lärare. Det framkommer att det råder begreppsförvirring rörande vad inkludering egentligen är och att uttrycket används väldigt olika. De uttalanden som framträder om inkludering utgör i hög grad en berättelse om både gemenskap och ensamhet, där de specialpedagogiska professionerna och experterna är relativt frånvarande såväl som skribenter som bidragande till innehåll i texterna.

Ytterligare en diskursiv studie skildras i artikel tre, THE GOVERNING OF INCLUSION, där *Helena Roos* vid Malmö universitet har gått in i ett specifikt ämnesdidaktiskt sammanhang vad gäller inkludering, nämligen matematikens. Roos undersöker styrdokumentet vad gäller inkludering i matematikämnets undervisning. Artikeln visar att begreppet inkludering inte förekommer utan beskrivs i andra termer. Styrningen av inkluderingsarbetet är höggradigt värdegrundsdreven, beskriven på en ideologisk nivå och innehåller motsägelser. Detta indikerar särskilda utmaningar för genomförandet av inkluderingsuppdraget på skolorna, eftersom det samtidigt gör att det saknas svar på frågan om hur inkluderingsarbetet kan gå till.

Även i den fjärde artikeln, INKLUDERING OCH SÄRSKILD BEGÅVNING, är styrdokumentet i fokus genom att *Gunnlaugur Magnússon* och *Caroline Sims* vid Uppsala universitet visar på de utmaningar som finns kring inkludering som policyfråga. Författarna belyser hur särskilt begåvade elever omfattas av policyn och visar hur policyns *vad* och *hur* leder till dikotomier som normal och annorlunda. Motsägelsefullt nog, behöver eleven för att kunna bli inkluderad först exkluderas genom att bli identifierad som en elev vars skolgång inte fungerar.

Avslutningsvis erbjuder professor *Claes Nilholm* vid Uppsala universitet en reflektion över temanumrets kunskapsbidrag med texten ATT SKAPA ETT MER INKLUDERANDE UTBILDNINGSSYSTEM. Nilholm ger där såväl en tillbakablick som en framåtblick över det nationella arbetet med inkludering. Nilholm lämnar implikationer för vad som kan komma att behövas av det specialpedagogiska forskningsfältet framgent för att bidra till ett hållbart och inkluderande utbildningssystem.

Referenser

- Ballard, Keith (2013): Thinking in another way: Ideas for sustainable inclusion. *International Journal of Inclusive Education* 17(8), 762–775.
- Boud, David (2000): Sustainable assessment: Rethinking assessment for the learning society. *Studies in Continuing Education* 22(2), 151–167.
- Förenta Nationerna (2015): *Globala målen för hållbar utveckling*. [Sustainable Development Goals]. Hämtad på Svenska FN-förbundets hemsida 20210414.
- Keary, Anne (1998): In/exclusion: The politics of difference *International Journal of Inclusive Education* 2(3), 225–235.
- Svensson Källberg, Petra (2018): *Immigrant Students' Opportunities to Learn Mathematics: In(Ex)Clusion in Mathematics Education*. Doktorsavhandling, Institutionen för Matematik och Naturvetenskap, Stockholms Universitet.